

www.omkonst.com

Konstnären som sanningsvittne

Siri Derkert, Moderna Museet, Stockholm, 28/5 - 4/9 2011

Text: Leif Mattsson

Siri Derkert, "Vad sjunger fåglarna????", bildvävnad, 1965-67 (Utförd av Lillevi Hultman och Sara Nyberg), bilden är beskuren

Sverige har genom åren haft ett mindre antal konstnärer (färre än vi vill tro) som kvalificerat sig som i sanning avantgardistiska. Hur många beror naturligtvis på vilka tidsmässiga hållbarhetskrav man ställer, men Siri Derkert är tveklöst en av dessa. Att hon dessutom lyckades förena sina (för tiden) politiskt radikala åsikter med en experimentlusta som konstnärligt sett fortfarande kan sägas ligga i framkant är högst märkvärdigt – och ganska unikt även med internationella mått mätt.

Moderna Museets Siri Derkert-utställning är mycket generös, intill slösaktig. Verken trängs på väggar och golv: ett myller av skisser, collage, målningar, skulpturer, betongristningar och vävnader samsas med videofilmer och TV-inslag. Först baxnar man inför överdådet, sedan börjar blickarna vandra och ögonlugnet inträder. Kanske skulle Siri själv velat ha det så här: högt och lågt, tankar, tecken, infall och slutledningar, avantgardeexperiment och insiktsfulla människoskildringar.

Kronologin har fått styra utställningens upplägg, men med möjlighet att vandra i omvänd ordning (vilket jag kan rekommendera). De tidiga kubistiska verken är visserligen intressanta men på intet sätt unika, varken vid en svensk eller en internationell jämförelse. Likadant förhåller det sig med mode- och designteckningarna. Där anammar hon bara tidens tankegods.

I målningarna från Siris närmiljö däremot, av barnen och vännerna, finns redan tidigt något unikt och personligt: en balanserad känslsamhet som aldrig blir banal. Där befäster hon sin kärna och vårdar sin form - en form som hon senare skulle förfina intill perfektion.

Att konstnärlig utveckling är beroende av en mänsklig sådan var för Siri fullständigt självklart. Man måste förkovra sig, pröva nya medier, lyssna på ungdomarna (och de äldre), vara beredd att tänka om. Hennes rastlösa sökande efter det rätta uttrycket, om det så gällde

en skiss till utsmyckningen vid Östermalms tunnelbanestation eller ett porträtt av dottern Liv, färgar hennes bilder. De bär upptäckts och insiktens signum. Kolet raspar och hackar i pappersytan, dubbellinjer accentuerar, rytmiserar. Collagets skalpellhårda konturer skapar dubbelbilder, synkoper, baktakter. (Siri älskade musik, det går det inte att ta miste på.) I den stora kolteckningen av hennes mormor och morfar med hunden Puck tar hon Hill i hand, hälsar ödmjukt på den gudabenådade kollegan.

Collage, © Siri Derkert
Visad 1962 på
Venedigbiennalen
250 cm hög

"Sångerska, Fogelstad",
1959, collage © Siri
Derkert

Skiss till utsmyckningen på Östermalms
tunnelbanestation © Siri Derkert

1962 var Siri Derkert "het", efter sin utställning på Moderna Museet (1960) och fick representera Sverige i den helt nyöppnade nordiska paviljongen i Venedig. Självförtroendet går inte att ta miste på, men där fanns också ett slags ödmjukhet mitt i framgången (att döma av utställningsvideon). Om inställningen kan förklaras av tidens norm - att inte förhäva sig - eller om hon redan var

så långt kommen i sin konstnärliga mognad att hon insåg att verklig framgång knappast låter sig mätas av samtiden, är svårt att säga.

Siri Derkert levde då (på 1960-talet) mitt i en tid av politisk revolt med framväxande kvinnorörelse, kamp mot atomvapnen och ett allmänt nyvaknande vad gäller miljön. Men man skulle kunna påstå att hon levde i men inte av sin tid. Hon lät den inte kompromettera henne konstnärligt, plakatkonsten var inget för henne, det var den komplexa formen hon sökte. Däremot iklädde hon sig en tidstypisk samvetsroll när hon upphöjde sitt privata liv till det personligt allmänna. Hennes mor, far, barnen, hunden Puck och vännerna var bara en del av något mycket större, av alltets omslutande form, av en upphöjd humanitet.

Skiss till Sverigeväggen, 1967-69, stålplåt © Siri Derkert
 "Sara" 1925, svartkrita © Siri Derkert

Hon retade många med denna sin utopiska idealism, kritiker från både vänster och höger hade sina åsikter klara. Men dessa röster ekar ganska tomt så här i backspegeln. Och komiskt föråldrade: på utställningen finns ett kort avsnitt ur Ulf Thoréns TV-program "Hänt i veckan" från 1962, där högerpolitikern von Ossbahr drabbar samman med Siri Derkert (i en debatt om den offentliga konsten). Stel som en gaffel och med konservatismens sentimentala konstsyn som ledstjärna framstår von Ossbahr snarast som ett tragiskt fornminne. Lätt att skratta åt så här femtio år senare, men skrattet fastnar snart i halsen när man tänker på dagens beslutsfattares många gånger outvecklade konstsyn.

"Kerstin Hesselgren", 1944-1954, kolteckning © Siri Derkert
 "Mamma Valborg" 1945, oljemålning © Siri Derkert

Derkerts politiska och humanistiska engagemang blev från det tidiga sextioalet alltmer till en integrerad del av hennes konst, syftet färgade linjeföringen och formvalen. Men de textbaserade budskapen tvingades hon ibland att tona ned – som i "Vad sjunger fåglarna?????" (med fyra frågetecken), där uppropet initialt lät "Säg nej till biociderna".

Men viljan att göra tvärtom, att pröva det omöjliga (speciellt det som inte ansågs "kvinnligt") drev henne långt in i det konstnärliga experimenterandet. Så långt att man ibland kan undra hur verken faktisk håller ihop, rent fysiskt. Knappnålar och sekunda pappersmaterial, plastpåsar och plåtbitar, allt har lika stor kreativ potential tycktes hon mena

(men man skänker en tacksamhetens tanke till lådinramning och skickliga konservatorer).

Advokat Patric von Ossbahr, högerpolitiker och medlem av AB Stockholm Spårvägars styrelse, debatterar med Siri Derkert om konst i tunnelbanan (SVT 1962)

Derkerts största verk, Östermalms tunnelbanestation (1961-65), framstår fortfarande efter ett halvsekel som ett radikalt formexperiment, utan direkt motstycke vad gäller offentlig utsmyckning i Sverige. Som motpol till dåtidens ofta dekorativa och formalistiska offkonst har tunnelbanestationen visat sig förvånansvärt hållbar, konstnärligt sett. Den har överlevt tidens svängningar och modenycker; ibland har den verkat torr

och sträv, ibland blodfull och sensuell. Men den har alltid krävt engagemang av betraktarna och aldrig förfallit till ren bakgrundsdekor.

Stockholm 2011-06-15 © Leif Mattsson

"Mormor och morfar med Puck", kolteckning

Publicerad: Omkonst, 2011-06-15

<https://www.omkonst.com/11-derkert-siri.shtml>